

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.14965573>

Accepted: 25.02.2025

Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Siyasal Sistemleri: Benzerlikler ve Farklılıklar¹

Political Systems of Türkiye and Turkish Republic of Northern Cyprus: Similarities and Differences

Serkan ÜNAL

Çankırı Karatekin Üniversitesi

serkanunal33@yahoo.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0235-5780>

Özet

Osmanlı Devleti'nin 1878'de idaresini fiilen İngiltere'ye bıraktığı Kıbrıs, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla İngilizler tarafından ilhak edilmiş, Lozan Anlaşması ile de İngiliz egemenliğine ait bir toprak olarak kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelen self determinasyon ilkesi bağlamında adada yaşayan Türklerin durumu ile bağlantılı olarak Kıbrıs meselesinin tarafı hâline gelmiştir. Türkiye'de büyük bir kamuoyu desteğinin ortaya çıktığı bu süreçte Kıbrıs meselesi, politik duruşu birbirinden çok farklı kesimlerin üzerinde uzlaştığı ulusal bir davaya dönüşmüştür. ABD ve garantör devletlerin çabalarıyla 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işlemez hale gelmesi sonrasında Kıbrıs Türkleri, Türkiye'nin de desteğiyle kendi devletlerini kurabilmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde her alanda ambargoya maruz kalan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, yarım asrı aşan devlet tecrübesi boyunca genel itibarıyla Türkiye yanlısı yönetimlere sahip olmuş, dünya ile olan bağlarını da Türkiye üzerinden kurmuştur. Bu çalışma ortak bir kaderi paylaşan ve iç siyasal yapıları itibarıyla demokratik niteliklere sahip olan Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin siyasal sistem bağlamındaki benzerlikleri ve farklılıklarını ele almaktadır. Bu çerçevede çalışma hükümet, seçim ve parti sistemleri gibi siyasî sistemi oluşturan unsurları siyaset bilimi literatürü bağlamında tarafların anayasaları ve ikincil kaynaklar üzerinden karşılaştırmalı olarak irdelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Karşılaştırmalı Siyaset, Siyasal Sistem.

Abstract

¹ Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Serkan Ünal tarafından 26-27 Haziran 2024 tarihinde Konya'da düzenlenen Barış Harekâtının 50. Yılında Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu'nda online olarak sunulan bildirinin makaleye dönüştürülmesiyle üretilmiştir.

Cyprus, which the Ottoman Empire had de facto transferred its administration to Britain in 1878, was annexed by the British after the outbreak of the First World War and recognized as a territory under British sovereignty with the Treaty of Lausanne. Türkiye became involved in the Cyprus issue regarding the situation of the Turks on the island following the principle of self-determination that came to the agenda after the Second World War. During this process, where significant public support emerged in Türkiye's domestic politics, the Cyprus issue has become a national cause on which even different political views have reached a consensus. Following the establishment of the Republic of Cyprus in 1960 with the efforts of the USA and the guarantor states, its delicate and dysfunctional structure enabled the Turkish Cypriots to create their state with Türkiye's support. The Turkish Republic of Northern Cyprus, which faced comprehensive embargoes in the post-independence period, has generally had pro-Türkiye administrations throughout its state experience of more than half a century and established its ties with the world through Türkiye. This study examines the similarities and differences in the political systems of Türkiye and the Turkish Republic of Northern Cyprus, which share a common destiny and have democratic characteristics regarding their internal political structures. The study utilizes the constitutions from both countries and secondary sources to compare the elements such as forms of government, electoral, and party systems in the context of political science literature.

Keywords: Türkiye, Turkish Republic of Northern Cyprus, Comparative Politics, Political System

1. Giriş

Sicilya ve Sardinya'nın ardından Akdeniz'deki üçüncü büyük ada olan Kıbrıs, Osmanlı Devleti hâkimiyetine 1571'de girmiş, Türk nüfusun adaya yerleşmesi de bu süreçte başlamıştır. Adayı "millet sistemi" çerçevesinde 300 yıldan fazla bir süre yöneten Osmanlı Devleti, Müslüman olmayan unsurları inançlarını yaşamada serbest bırakmıştır. 1878'de baş gösteren Rus tehdidi nedeniyle adayı İngilizlere kiralayan Osmanlı Devleti, Kıbrıs'taki egemenliğini hukuken olmasa da fiilen kaybetmiştir (Hill, 2016, s. 238). Taraflar arasındaki anlaşmaya göre adanın mülkiyeti Osmanlı Devleti'ne, idaresi İngilizlere ait olacaktı. Bununla beraber, bu sıra dışı uygulama uzun sürmemiş, 1914 yılı Kasım ayında Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girmesi üzerine İngilizler Kıbrıs'ı ilhak etmiştir. Savaşı kaybederek büyük toprak kaybına uğrayan, akabinde elinde kalan toprakları da işgale maruz kalan Osmanlı Devleti yıkılış sürecine girerken, Kıbrıs elde kalan topraklar temelinde bir kurtuluş mücadelesine girişen Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milli Hareketin kırmızı çizgi olarak gördüğü sınırlar içinde yer almamıştır. Bu çerçevede Kıbrıs, Millî Mücadelenin en önemli belgelerinden olan Misak-ı Milli içerisinde yer almazken, yeni Türkiye devletinin imzaladığı Lozan Anlaşması 1914'teki İngiliz ilhakını kabul etmiştir. İngiliz yönetimi altındaki Kıbrıs 1925'te Taç Kolonisi ilan edildikten sonra yüksek komiser tarafından değil, bir vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Adada çoğunluğu oluşturan ve İngiliz yönetiminden hoşnut olmayan Rumlar, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini (*enosis*) istemeye başlamış, bu çerçevede 1930'ların başında İngiliz yönetimine karşı ayaklanmış, ancak adanın statüsü konusunda İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar kayda değer bir değişiklik olmamıştır. Savaşın sona ermesiyle başlayan yeni dönemde bağımsız olmayan halklar için kendi kaderini tayin (self determinasyon) ilkesinin gündeme gelmesi Kıbrıs'ın durumunu da etkilemiştir. Bu süreçte Kıbrıs'ın kontrolünü bırakmak istemeyen İngiltere, adadan ayrılması durumunda Rumlar ile Türklerin birbirine düşeceği tezi ile kendi durumunu meşrulaştırmaya çalışmıştır. Kıbrıs

meselesi bu dönemde ilk olarak Yunanistan'ın girişimiyle 1954'te Birleřmiř Milletlerin, akabinde NATO'nun gúneydoęu kanadını oluşturan Türkiye ile Yunanistan arasında bir kriz çıkmasını istemeyen ABD'nin öncelikli konularından olmuş ve Türkiye bu süreçte beklenmedik bir şekilde meselenin taraflarından biri haline gelmiştir. Uluslararası alanda bu gelişmeler yaşanırken, Kıbrıs Rumları 1955'te EOKA'yı (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Örgütü) kurmak suretiyle İngilizleri adadan çıkarmak ve *enosis* gerçekleştirmek için şiddet eylemlerine başlamış, saldırılardan payını almaya başlayan Kıbrıs Türkleri de 1957'de Türk Mukavemet Teşkilatını (TMT) kurmuştur. Rumların Yunanistan'la birleşme amacını içeren *enosis*'e karşılık Kıbrıslı Türkler, adanın Türkiye ile birleşmesini amaçlayan *taksim* tezini savunmaya başlamıştır. Adadaki şiddet sarmalının Türk–Yunan ilişkilerini daha fazla etkilemesini istemeyen ABD'nin girişimiyle Zúrih ve Londra Anlaşmaları süreci başlamış, Kıbrıs Rumları ve Türkleri yanında garantör devletler olarak Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'yi de içine alan anlaşmalar neticesinde bağımsız bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ortaklık temelinde bir devletin kurulması ile adanın iki unsurunun benimsediği *enosis* ve *taksim* tezleri bir süreliğine askıya alınmıştır.

Kıbrıslı Rumlar ve Türklerin kurucu unsurlar olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti hassas dengeler üzerine kurulmuştur. Yürütme gücü, veto hakları olan ve kendi unsurlarınca beş yıllığına seçilen Rum cumhurbaşkanı ve Türk yardımcısı ile yedi Rum, üç Türk'ten oluşan bakanlar kuruluna, yasama gücü ise yine kendi unsurlarınca seçilen 35 Rum ve 15 Türk'ten oluşan parlamentoya verilmiştir. Kararlar her iki taraf için de basit çoğunlukla alınırken, her iki tarafa kendi cemaat meclisleri, kendi mahkemeleri ve kendi belediyelerine sahip olma gibi haklar tanınmıştır (İsmail, 1998, ss. 57–58). Kurucu unsurları ilgilendiren iç dinamiklerden ziyade uluslararası konjonktür çerçevesinde kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işlevsel hale gelebilmesi kolay değildi. Taraflar arasında daha ilk aylarda baş gösteren anlaşmazlıklar çözülememiş ve Cumhurbaşkanı Makarios anayasayı değiştirme çabasına girmiştir. Kuruluş sırasındaki hassas dengeyi bozan ve Türkleri bir azınlık statüsüne düşüren bu değişiklik önerileri kabul görmeyince 1963 yılı aralık ayında çatışmalar yeniden başlamıştır. Aynı yılın sonlarında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında adayı ikiye ayıran ve Yeşil Hat olarak bilinen tampon bölgeyi belirleyen bir anlaşma imzalanmış, akabinde Rum tarafı 1960 Anayasasını tek taraflı olarak feshettiğini duyurmuş ve Mart 1964'te BM barış gücü askerleri adaya yerleşmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmeler Kıbrıs'ın iki toplumunun birbirinden fiilen ayrıldığı yeni bir süreci beraberinde getirmiş, sonraki yıllarda gösterilen diplomatik çabalar da tarafların bir devlet çatısı altında bir araya gelmesini sağlayamamıştır. 1967 yılı sonlarında Geçici Kıbrıs Türk Yönetimini kuran Kıbrıs Türkleri, 1974'te Türkiye'nin adaya müdahalesi sonrasında kendi devletlerini kurmaya yönelmiştir. 1974 yılı Ekim ayı başında kurulan Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi 13 şubat 1975'te oy birliği ile Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD), Kıbrıs Türklerinin ilk devleti olan KTFD'nin meclisi de 15 Kasım 1983'te yine oybirliği ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) kurmuştur.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin işlememesi ve akabinde yaşanan şiddet olayları azınlık statüsüne indirgenmeyi kabul etmeyen Kıbrıs Türklerini Türkiye'nin de desteği ile kendi yollarını çizmeye itmiştir. Bunumla beraber tarafların tek bir devlet çatısı altında yaşamasını sağlamaya yönelik müzakereler ilk zamanlardan itibaren devam etmiştir. Ne var ki KKTC'nin 50 yılı aşan devlet tecrübesi süresince yapılan sayısız müzakere sürecine rağmen bu konuda dikkate değer bir ilerleme sağlanamamıştır.

Kıbrıs adasının kuzeyinde bağımsız bir devlet kurmayı başaran Kıbrıs Türklerine bu süreçte en büyük desteği Türkiye vermiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde sürekli bir ambargoya maruz kalan ve dünya ile olan bağlarını kendisini tanıyan tek devlet olan Türkiye'nin desteği ile kurulan KKTC bağımsızlık sürecinden itibaren işlevsel ve demokratik bir siyasal sisteme sahip olmuştur (Ünal, 2025, s. 77). Bu çalışma yarım asrı aşan devlet tecrübesi boyunca genel itibarıyla Türkiye yanlısı yönetimlerce idare edilen KKTC'nin siyasal sistem bağlamında Türkiye ile olan benzerlikleri ve farklılıklarını ele almaktadır. Literatürde Türkiye ile KKTC'yi siyasal sistem bağlamında karşılaştıran bir çalışma bulunmamaktadır. Hükümet, seçim ve parti sistemleri gibi siyasî sistemi oluşturan unsurları siyaset bilimi literatürü bağlamında ve karşılaştırmalı analiz yöntemiyle ele alan bu çalışma, iki ülkenin anayasaları ile ikincil kaynaklardan faydalanmak suretiyle literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Böylece ortak tarihi ve kültürel bağları paylaşan iki devlet arasındaki benzerlik ve farklılıkların tespiti yanında KKTC'nin sözü edilen unsurlar açısından Türkiye ile ne ölçüde benzerlik taşıdığı sorusuna cevap vermeyi amaçlayan çalışma Türkiye'nin siyasal sisteminin KKTC tarafından ne derece benimsendiğini tespit etmesi yönüyle de önem arz etmektedir.

2. Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Siyasal Sistemleri

2.1. Anayasa

Osmanlı Devleti ilk ve tek anayasası olan Kanun-ı Esasî'yi 1876'da ilan etmiş, bu çerçevede Kıbrıs'ı kimi Ege adalarıyla birlikte içine alacak şekilde imparatorluğun farklı coğrafyalarında seçimler yapılmıştır (Tuncer, 2003, ss. 338–339). Sultan İkinci Abdülhamid 1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı gerekçesiyle anayasayı askıya alınca 1908'e kadar anayasal zeminden yoksun bir yönetim anlayışı hüküm sürmüştür, İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı Devleti kısa bir süre de olsa öncesinde görülmemiş bir özgürlük ortamına kavuşmuştur. Çok sayıda siyasal parti ve derneğin kurulduğu bu dönemde Türkiye'nin ilk çok partili seçimleri yapılmış, ancak İttihat ve Terakki'nin iktidarı tek başına eline aldığı Babıali Baskını sonrasında sözü edilen özgürlük ortamının yerini baskıcı tek partili yönetim anlayışı almıştır (Ünal, 2024). Milli Mücadele sürecinde Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi kuvvetler birliği anlayışını benimseyen 1921 Anayasasını kabul etmiştir. 1921 Anayasasının kimi maddelerinde yapılan değişiklikler neticesinde devlet şekli olarak cumhuriyet kabul edilmiş, 1924 Anayasası ile de kuvvetler birliği fonksiyonlar ayrılığı şeklinde tanımlanabilecek karma bir hükümet sistemi benimsenmiştir. 1960'ta gerçekleşen askeri darbesi sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası kuvvetler ayrılığı anlayışını netleştirmiş, Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan iki kamaralı bir parlamento ortaya çıkmıştır. Yine bir askeri darbe sonrasında hazırlanan ve 2007, 2010 ve 2017 referandumları başta olmak üzere çok sayıda değişikliğe uğrayan 1982 Anayasası ise yeni bir anayasa ile tebdili sıklıkla gündeme gelmiş olmasına rağmen yürürlükte kalmaya devam etmektedir.

Referandumda %91,37 oy oranıyla kabul edilen 1982 Anayasası 177 maddeyi içeren yedi kısım ile 2709 sayılı kanuna işlenemeyen ve beş başlık altında düzenlenen hükümlerden oluşur. Birinci kısım (1–11) genel ilkeler, ikinci kısım (12–74) temel haklar ve ödevler; üçüncü kısım temel organlar olan yasama (75–100), yürütme (76–137) ve yargı (138–160), dördüncü kısım (161–173)

mali ve ekonomik hükümler, beşinci kısım (174) çeşitli hükümler, altıncı kısım 21 maddeden oluşan geçici hükümler, yedinci kısım (175–177) ise nihai hükümleri içerir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk müstakil anayasası KTFD döneminde yapılan referandumda seçmenlerin tamamına yakınının oyu ile kabul edilen 139 temel, altı geçici maddeden oluşan anayasadır (Yolak, 1989, s. 86). KKTC Anayasası ise anayasa metninin başlarında da yer verildiği üzere katılımın %78,35, evet oylarının %70,18 olduğu 5 Mayıs 1985 tarihli referandumda kabul edilmiştir. Bu anayasa sekiz kısım, 164 madde ve 13 geçici maddeden mürekkep olup genel ilkeler (1–9), temel haklar, özgürlükler ve ödevler (10–76), yasama (77–98), yürütme (99–135), yargı (136–158), çeşitli kurallar (159–161), geçici kurallar ve son kurallar (162–164) başlıklarını içermektedir.

Anayasaların da işaret ettiği üzere Türkiye ve KKTC, resmi adlarında geçmekte olduğu gibi devlet biçimi bağlamında birer cumhuriyettir. Anayasalar, benzer şekilde Türkiye'yi “insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti”, KKTC'yi “demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik bir cumhuriyet” olarak tanımlar. İdari olarak 81 ilden oluşan Türkiye ile altı ilçe, 12 bucak ve 187 yönetsel alandan (Çeliksoy, 2021, s. 588) oluşan KKTC devlet yapılanması bağlamında üniter sistemi benimsemişlerdir. Türkiye'de illerin en yüksek mülki amiri cumhurbaşkanı tarafından atanan valiler iken, KKTC'de ilçelerin başında cumhurbaşkanı, başbakan ve içişleri bakanı tarafından atanan ve İçişleri Bakanına karşı sorumlu olan kaymakamlar bulunur.

2.2. Yasama

Türkiye, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), KKTC ise Cumhuriyet Meclisi adını taşıyan tek meclisli parlamentolara sahiptir. 2017'de yapılan referandumdan önce 550 olan TBMM üye sayısı başkanlık sisteminin uygulamaya geçmesiyle 600'e yükselmiş, KTFD döneminde 40 olan yasama organı üye sayısı ise KKTC döneminde 50 olarak belirlenmiştir. Hem Türkiye hem de KKTC milletvekilleri halk tarafından beş yıl için seçilir ve yeniden seçilebilirler. Her iki parlamento da esas olarak yasa yapmak, değiştirmek ve kaldırmak, uluslararası anlaşmaları onaylamak, para basma ve savaş ilanı kararı almak, bütçe ve kesin hesap yasa tasarılarını görüşmek ve kabul etmek gibi yetkilere sahiptir. TBMM'nin bilgi edinme ve denetleme araçları başkanlık sistemine geçilmesiyle birlikte gensorunun kaldırılması sonrasında genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması ve yazılı soru ile sınırlanmışken, Cumhuriyet Meclisi genel görüşme, meclis soruşturması, soru ve gensoru önermeleri gibi bilgi edinme ve denetim araçlarıyla hükümeti denetlemektedir.

TBMM, üye tamsayısının en az üçte biri (200) ile toplanır, kararlarını üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından (151 üye) az olmamak üzere toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alır. Cumhuriyet Meclisinin toplantı yeter sayısı ise üye tamsayısının salt çoğunluğu (26) olup, kararları istisnai bir durum olmaması halinde toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır. Türkiye'de yasa teklifi konusunda milletvekilleri yetkili iken, KKTC'de yasa teklifleri milletvekilleri dışında bakanlar kurulu tarafından da yapılabilmektedir. Türkiye'de siyasi partilerin TBMM'de grup

kurabilmesi en az 20 milletvekili ile gerçekleşirken, KKTC’de Cumhuriyet Meclisinde grup kurmak için gereken milletvekili sayısı beştir.

2.3. Yürütme

16 Nisan 2017 Referandumu ile hükümet sistemini değiştirerek başkanlık sistemine geçen Türkiye, bu değişiklikle yürütme gücünü sadece cumhurbaşkanına vermek suretiyle tek başlı hale getirmiştir. Anayasaya göre yürütmenin başı olan cumhurbaşkanı halk tarafından beş yıl için ve en fazla iki kez seçilebilirken, iki kez cumhurbaşkanı seçilen bir kişinin ikinci döneminde iken Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçim kararı alınması durumunda bir kez daha aday olabilmesi mümkün olabilmektedir. TBMM’nin seçim kararı alabilmesi için üye tamsayısının beşte üçünün (360) oyu gerekmektedir. Türkiye’de cumhurbaşkanı hem devlet hem de hükümet başkanıdır, bakanları atar ve görevden alır. Meclise karşı bir sorumluluğu yoktur. Herhangi bir meclis üyesini bakan olarak atarsa sözü edilen kişinin meclis üyeliği düşer. Kuvvetler ayrılığı bağlamında önem arz eden, Amerikan ve Fransız siyasi sisteminde de mevcut olan bu uygulama ile bir kişinin aynı anda yalnız bir gücün mensubu olabilmesine imkân tanınmaktadır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde yürütme gücü cumhurbaşkanı ile birlikte başbakan liderliğindeki bakanlar kuruluna aittir. Yasama organı olan Cumhuriyet Meclisi üyeleri halk tarafından seçilir. Hükümeti kurma görevi cumhurbaşkanı tarafından meclisten güvenoyu alabilecek bir siyasi partinin genel başkanı veya bir milletvekiline verilir. Başbakan adayı bakanlarını belirledikten sonra hükümet programı ile birlikte meclisin onayına sunar. Kabine meclisten güvenoyu aldıktan sonra göreve başlar. Cumhurbaşkanı devlet başkanı, başbakan hükümet başkanıdır. KTFD döneminde bir kişinin cumhurbaşkanlığına en fazla iki kez seçilebileceği hükmü bulunmaktayken KKTC döneminde cumhurbaşkanının yeniden seçilmesinin önüne herhangi bir sınırlama konmamıştır. Bu nedenle Rauf Denktaş beş kez cumhurbaşkanlığı yapabirmiştir. Bakanlar Kurulu, hükümet başkanı olan başbakan ve bakanlardan oluşur. Bakanların milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmaları yeterlidir, yani milletvekili olmaları gerekmez. Bununla beraber KKTC’de parlamenter sistemlerde olduğu gibi kabine üyeleri aynı anda hem yasama hem de yürütmenin üyesi olabilirler. Ülkede bakanlıkların sayısı 10’dan fazla olamaz.

Görüldüğü üzere Türkiye’de tek başlı, KKTC’de ise iki başlı bir yürütme söz konusudur. Esasında Türkiye’deki yürütme gücü de 16 Nisan 2017 Referandumu öncesinde KKTC’de olduğu gibi iki başlıydı. Türkiye’de devletin genel siyaseti cumhurbaşkanı tarafından belirlenirken, KKTC’de cumhurbaşkanı, devletin genel siyasetini başbakan liderliğindeki bakanlar kurulu ile birlikte belirlemektedir. KKTC Cumhurbaşkanı yürütme gücünü bakanlar kuruluna başkanlık eden, bakanların anayasa ve kanunlara uygun olarak çalışmalarını temin eden başbakanla paylaşmaktadır.

2.4. Yargı

Anayasada bağımsız ve tarafsız olarak tanımlanan Türkiye yargısının en üst kademesinde kararları nihaî olan Anayasa Mahkemesi bulunur. 15 üyeden oluşan ve görevi yasalar, cumhurbaşkanlığı kararnameleri ve TBMM içtüzüğünün anayasaya esas ve şekil yönüyle uygunluğunu denetlemek yanında bireysel başvuruları karara bağlamak olan Anayasa Mahkemesinin üç üyesi TBMM, 12 üyesi cumhurbaşkanı tarafından seçilir. 12 yıl için seçilen üyeler ikinci kez seçilemezler ve

görevleri sırasında 65 yaşını doldurmaları durumunda zorunlu olarak emekli olurlar. Mahkeme, üyeleri arasından bir başkan ve iki başkan vekilini gizli oy ve salt çoğunlukla dört yıl görev yapmak üzere seçer. Süresi dolanlar yeniden seçilebilir. Mahkeme ayrıca Cumhurbaşkanı, TBMM Başkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar, Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları yanında Yargıtay ve Danıştay başkan ve üyeleri ile başsavcılar gibi üst düzey yargı mensuplarını Yüce Divan sıfatıyla yargılama yetkisine sahiptir. Partilerin kapatma davalarını karara bağlamak, siyasi partilere yapılan devlet yardımının kısmen ya da tamamen kesilmesi ve partilerin mali denetimi gibi hususlar da Anayasa Mahkemesinin görev alanı içindedir.

Anayasa Mahkemesi dışında öne çıkan yargı organları arasında adli mahkemelerin verdiği kararların nihai inceleme yeri olan Yargıtay, idari mahkemelerin verdiği kararların son inceleme yeri olan Danıştay ile adli ve idari yargı kurumları arasındaki uyuşmazlıkların çözüm yeri olan Uyuşmazlık Mahkemesi sayılabilir. Yargının işleyişi, adli ve idari yargıçların atanması, yer değişikliği, görevde yükselmesi ve disiplin cezaları gibi pek çok husus ise Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun görev alanına girmektedir.

KKTC yargısının işleyişi, yargıçların eğitimi, atanması, yer değişikliği ve yükselmesi gibi çok sayıda görevi yerine getiren mercii Yüksek Adliye Kuruludur. Bir başka önemli yargı kurumu başkan ile yedi yargıçtan oluşan Yüksek Mahkemedir. Bu mahkeme Anayasa Mahkemesi, Yüce Divan, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olarak çalışır. Yüksek Mahkeme, başkan ve dört üye ile Anayasa Mahkemesi, başkan ve iki yargıç veya yalnızca üç yargıç ile Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olarak görev yapar. Sözü edilen mahkemelerin yargıçları her sene adli yıl başlamadan önce Yüksek Mahkeme tarafından belirlenir. Mahkemenin kararları kesindir.

Anayasa maddelerini yorumlama yetkisine sahip olan Anayasa Mahkemesi anayasa, yasa ve mahkeme tüzüğü gibi konularla ilgilenir. Yasaların ve düzenlemelerin anayasaya uygunluğunu denetler, devlet kurumları arasındaki uyuşmazlıkları karara bağlar, Yüce Divan sıfatı ile cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanları yargılar, siyasi partilerin mali denetimini yapar, partilerin kapatma davalarını karara bağlar. Anayasa çerçevesinde mahkeme tüzükleri yapma yetkisi de bulunan Yüksek Mahkeme, en yüksek istinaf mahkemesi olan Yargıtay ile Yüksek İdare Mahkemesinin görevlerini de yerine getirir. Yüksek Mahkemenin yetkisi dışında kalan tüm yargılamalar kaza, ağır ceza ve aile mahkemelerinde oluşan alt mahkemeler ve ihtisas mahkemelerince yapılır. Ayrıca ülkede askeri personel ve suçlar için düzenlenmiş askeri mahkemeler ile bu mahkemelerin verdiği kararların nihai karar mercii olan Askeri Yargıtay bulunur. Son olarak cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar ile öteki devlet organlarının hukuk danışmanlığını yapmak ve devletin taraf olduğu davalarda devleti temsil etmek gibi görevleri bulunan başsavcılık makamına işaret etmek gerekir.

2.5. Hükümet Sistemi

Hükümet sistemleri yasama ve yürütme ilişkisi dikkate alınarak belirlenir. Tarafsız olduğu varsayılan yargı gücü bu süreçte belirleyici bir işleve sahip değildir. Türkiye 16 Nisan 2017'de gerçekleşen referandum ile başkanlık sistemine geçiş yapmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi veya Türk Tipi başkanlık sistemi gibi literatürde olmayan kimi isimler de kullanılıyor olsa da Türkiye'nin hükümet sistemi başkanlık sistemidir. Zira cumhurbaşkanının halk tarafından

seçildiği, tek başlı yürütmeyi elinde tuttuğu, bakanları atama ve görevden alma yetkilerini haiz olduğu, bununla beraber yürütme ve yasamanın birbirinden bağımsız olduğu hükümet sistemi başkanlık sistemidir (Metin ve Ünal, 2022, ss. 503–504).

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde yürütme iki başlıdır ve cumhurbaşkanı ile başbakan liderliğindeki bakanlar kurulu arasında paylaşılır. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği, hükümetin Cumhuriyet Meclisinin güvenoyu ile kurulduğu, gensoru ile düşürülebildiği, bir başka ifadeyle meclise karşı sorumlu olduğu sistem yarı-başkanlık sistemidir. KKTC cumhurbaşkanlarının anayasal yetkileri esasında yarı-başkanlık sisteminden çok parlamenter sistemdeki sembolik görevleri haiz olan cumhurbaşkanlarına benzemektedir. Bu durum kimi zaman KKTC hükümet sisteminin ne olduğu konusunda bir karışıklığa da neden olmaktadır. Bununla beraber KKTC cumhurbaşkanlarını sembolik görevler üstlenen parlamenter sistemlerdeki mevkîdaşlarından farklı kılan iki husus dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki KKTC cumhurbaşkanlarının halk tarafından seçilmesi meselesidir. Parlamenter sistem uygulayan ülkelerde cumhurbaşkanları halk tarafından değil, parlamentolar ya da seçiciler kurulu (electoral college) tarafından seçilmektedir. Bir diğer husus da Kıbrıs Sorunu bağlamında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yapılan müzakereler sürecinde Kıbrıs Türklerini temsil etme görevinin KKTC Cumhurbaşkanı'na verilmiş olmasıdır. Kıbrıs Türk toplumunu uluslararası alanda temsil etme yetkisi nedeniyle KKTC cumhurbaşkanlarının siyaseten güçlü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Bozkurt, 2014, 67–68). Sözü edilen özellikler bağlamında KKTC hükümet sistemini yarı-başkanlık sistemi içerisinde dahil etmek daha uygun görünmektedir.

KKTC'nin yarı-başkanlık sistemine sahip olduğunun altını çizdikten sonra bunun Fransa tipi (premier-presidential) veya Rusya tipi (president-parliamentary) yarı başkanlıklardan hangisine girdiğini tespit etmek gerekmektedir. Sözü edilen yarı başkanlık kategorilerinden (Metin ve Ünal, 2022, s. 492) ilkinde yürütmenin diğer unsuru olan başbakan ve kabinesi cumhurbaşkanı karşı değil, sadece meclise karşı sorumlu (Shugart and Carey, 1992: 23–24) ve cumhurbaşkanı başbakanla arasındaki dengeyi gözetmek zorunda iken, ikincisinde cumhurbaşkanının net bir siyasi ağırlığı söz konusudur. KKTC'de kabine sadece meclise karşı sorumludur. Bu nedenle KKTC hükümet sistemini Fransa tipi yarı-başkanlık (premier-presidential) kategorisinde değerlendirmek gerekir.

2.6. Seçim Sistemi

Türkiye ve KKTC'de seçimler cumhurbaşkanlığı, parlamento, belediye başkanlığı, belediye meclisi üyeliği, muhtarlık ve ihtiyar heyeti seçimleri ile referandumlar şeklinde yapılmaktadır. Her iki ülke de cumhurbaşkanı ve parlamento üyelerini beş yıl için seçerken, belediye başkanı ve muhtar gibi yerel temsilciler Türkiye'de beş, KKTC'de dört yıllığına seçilmektedir. Cumhurbaşkanlığının herhangi bir nedenle boşalması durumunda seçimlerin 45 gün içinde yapılması ve parlamento seçimlerinin zamanından erkene alınabilmesi her iki ülke için de cumhurbaşkanı veya parlamentoların seçimleri yenileme kararı almalarıyla mümkün olabilmektedir. KKTC cumhurbaşkanı, hükümet kurulamaması veya gensoru ile düşürülmesi gibi durumlarda kabine, Cumhuriyet Meclisi Başkanı ve mecliste grubu bulunan siyasi parti liderlerinin görüşlerini almak suretiyle seçim kararı alabilirken, Türkiye cumhurbaşkanı bu yetkisini herhangi bir şarta bağlı olmaksızın kullanabilmektedir. TBMM, seçim kararını üye tamsayısının beşte üçü

(360), Cumhuriyet Meclisi ise salt çoğunluğu (26) ile alabilmektedir. TBMM'nin seçimleri yenileme kararı alması halinde cumhurbaşkanlığı seçimleri de yenilenirken, KKTC'de alınan karar sadece parlamento seçimlerinin yenilenmesini gerektirmektedir. Boşalan milletvekillikleri ve yerel üyelikler için her iki ülke için de belirli şartlar dahilinde ara seçimler yapılmaktadır.

Türkiye'de seçimlerde oy kullanmak zorunlu iken, KKTC'de böyle bir zorunluluk yoktur. Oy kullanma yaşı her iki ülke için de 18 iken, Türkiye'de seçilme yaşı parlamento seçimleri ile yerel seçimlerde 18, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 40, KKTC'de parlamento seçimleri ile yerel seçimlerde 25, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 35'tir. Bununla beraber milletvekili seçilebilmek için Türkiye'de 18, KKTC'de 25 yaşını doldurmuş olmak gerekir.

Türkiye'de cumhurbaşkanlığı seçimlerinde geçerli oyların salt çoğunluğunu (%50+1) alan aday cumhurbaşkanı seçilir. Cumhurbaşkanının ilk turda seçilememesi halinde iki hafta sonra yapılan ve ilk turda en çok oy alan iki adayın katılabileceği ikinci tur sonucunda cumhurbaşkanı belirlenir. KKTC'de cumhurbaşkanlığı seçim yöntemi Türkiye ile neredeyse aynı olup, aradaki tek fark KKTC'de ikinci tura kalan seçimin iki hafta değil, bir hafta sonra yapılmasıdır. Türkiye'de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi 2007 Referandumu ile kabul edilmiş, bu çerçevedeki ilk seçimler 2014'te yapılmış ve Recep Tayyip Erdoğan halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. İkinci tura kalan tek seçim 2023'te gerçekleşen seçimlerdir. KKTC'nin ilk cumhurbaşkanlığı seçimleri 1985'te yapılmış, 1995, 2000, 2015 ve 2020 seçimleri ikinci tura kalmıştır. 2000 seçimlerinde ikinci tura kalan adaylardan Derviş Eroğlu'nun ikinci tur öncesinde çekilmesi nedeniyle Rauf Denktaş ikinci tur yapılmadan cumhurbaşkanı olmuştur.

Türkiye'de parlamento seçimlerinde nispî seçim sistemi uygulanırken milletvekilleri d'Hondt usulü dikkate alınarak belirlenmektedir. Buna göre önce her partinin aldığı toplam oy söz konusu seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşana kadar 1'e, 2'ye, 3'e, 4'e... şeklinde ardışık olarak bölünmekte, akabinde elde edilen paylar büyükten küçüğe doğru sıralanmakta ve milletvekilleri bu sıraya göre partilere dağıtılmaktadır (Türk, 2006, s. 90). Seçim ve Halkoylaması Yasası 101/1-4 maddesinde yer verildiği üzere KKTC'de seçmenler milletvekili seçimlerinde oylarını kullanırken sadece bir siyasal partiye oy verebileceği gibi parti listesinde yer alan adaylar arasında veya bir partiye oy vermeksizin partili ya da bağımsız adaylar arasında bir tercih de yapabilmektedir. Bu yönde oy kullanmak isteyen seçmenler en az her seçim bölgesinin çıkaracağı sandalye sayısının yarısı, en çok da ülke çapındaki toplam milletvekili sayısı kadar (50) adaya oy verebilmektedir.

Görüldüğü üzere KKTC seçmeni adaylar arasında tercih yapabiliyor ve adayların parti listelerindeki sıralarını değiştirebiliyorken, Türkiye seçmeni oylarını bağımsız adaylar dışında doğrudan partilere verdiği için adaylar arasında tercih yapamamaktadır. Her iki ülkede seçimlerin ve halkoylamalarının güvenlik içinde düzenlenmesinden sorumlu kurum Yüksek Seçim Kurulu adını taşımaktadır. Seçimlerle ilgili şikâyet ve itirazlar da bu kurula yapılmaktadır.

2.7. Parti Sistemi

Türkiye'de siyasal partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde ortaya çıkmış, Türkiye Cumhuriyeti 1945'e kadar yoluna tek parti ile devam etmiş, akabinde çok partili olarak günümüze kadar

gelmiştir. Bu çerçevede faaliyetlerine devam eden iktidar ve muhalefet partilerinden Cumhuriyet Halk Partisi 1923'te, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ise 2001'de kurulmuştur. 2025 yılı itibarıyla sözü edilen partiler ve bağımsızlar dışında TBMM'de temsil hakkı bulunan partiler içerisinde öne çıkanlar Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi (DEM Parti), İYİ Parti ve Yeni Yol Partisidir.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki ilk siyasi partiler KTFD döneminde kurulmuştur. 1975'te kabul edilen siyasal partiler yasası bu dönemde kurulan partilerin yasal dayanağını hazırlamıştır. Buna uygun olarak Ulusal Birlik Partisi (UBP) ve Toplumsal Kurtuluş Partisi (TKP) gibi partiler ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) ise 1970'te dernek statüsünde kurulmuştur. KKTC'nin kurulması ile birlikte KTFD dönemindeki partiler varlıklarını büyük ölçüde devam ettirmiş, sonraki dönemlerde kurulan yeni partilerle birlikte siyasi yelpaze genişlemiştir. Ülkenin en başarılı partisi olarak öne çıkan UBP milliyetçi muhafazakâr bir çizgide olup Türkiye ile yakın ilişki içinde olunması fikrinde iken, Birleşik Kıbrıs'ı savunan CTP, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile birleşmek gibi UBP ile taban tabana zıt politikaları savunur. 2022 seçimlerinde UBP 24, CTP 18, UBP'den ayrılanların 1992'de kurduğu Demokrat Parti (DP) 3, Halkın Partisi (HP) 3, Yeniden Doğuş Partisi (YDP) de 2 sandalye ile Cumhuriyet Meclisinde temsil hakkı kazanmıştır. Partilerin meclise girebilmeleri için Türkiye'de %7, KKTC'de %5 barajını geçmeleri gerekir.

Duverger, partilerin sayısını esas alarak gelenekselleşmiş tek partili, iki partili ve çok partili sistem tasnifini yapmıştır (Duverger,1959, ss. 206–280). Duverger'in tasnifini kabul etmekle birlikte yedili bir parti sistemi geliştiren Sartori, iki partili sisteme dokunmazken tek partili sistemleri kendi içinde gerçek, hegemonik ve hâkim parti; çok partili sistemleri ise sınırlı çoğulcu, aşırı çoğulcu ve atomize partiler şeklinde sınıflandırmıştır. Buna göre 3–5 partinin bulunduğu sistemler sınırlı çoğulcu, 6–8 partinin olduğu sistemler ise aşırı çoğulcu sistemlerdir. Partiler parçalanmış ancak kutuplaşmamışlarsa sınırlı çoğulcu, parçalanmış ve kutuplaşmışlarsa aşırı çoğulcu sınıfına dahil edilmiştir (Sartori, 2005, ss. 110–111). Buna göre Türkiye kabaca 1923–1946 arasında (gerçek) tek partili, 1946'dan 1960'a kadar Demokrat Parti ve CHP özelinde iki partili, 1960 sonrasında da çok partili sistemi benimsemiştir (Metin, 2019, s. 600). 2002–2023 arasında yapılan yedi parlamento seçiminden birinci parti olarak çıkan AK Parti, ana muhalefet partisi olan CHP'nin en az 10 puan üzerinde oy almış, Haziran 2015 seçimleri dışında parlamentoda salt çoğunluğu elde etmiştir. Bu çerçevede ittifaklar halinde seçimlere girildiği 2018'e kadar Sartori tasnifinde bir partinin seçimlerde salt çoğunluğu kazanmak suretiyle iktidarda kalmaya en az dört ardışık dönem boyunca devam ettiği (Sartori, 2005, s. 174) ve diğer partiler ile arasında 10 puan farkın olduğu hâkim parti kriterlerinin karşılandığı söylenebilir (Hamdemir ve Çelik, 2019, s. 726). Tek parti sistemleri içinde yer alan hâkim parti sisteminde çoğulcu bir sistem içinde öteki partilerin varlığı ve iktidar hedefine rağmen bir partinin seçimler sonucunda iktidarı elinde tutmaya devam etmesi söz konusudur. Türkiye'de Ak Parti için 2018'e kadar geçerli olan bu durum KKTC'nin en başarılı partisi olan UBP için geçerli olmamıştır. Öyle ki UBP 2003, 2005 ve 2013 dışındaki tüm seçimlerde birinci parti olmasına rağmen, sadece 1990 ve 2009 seçimlerinde meclisin salt çoğunluğunu elde edebilmiştir. Öte yandan 1990 seçimlerinde CTP, Toplumcu Kurtuluş Partisi (TKP) ve Demokratik Halk Partisi (DHP) gibi partilerin UBP'ye karşı bir araya gelmesi ve seçimlere Demokratik Mücadele Partisi çatısı altında girmesiyle iki partili bir görüntü ortaya çıkmış, ancak bu durum sonraki seçimlerde devam etmediği için kalıcı hale gelmemiştir.

Sartori tasnifine göre Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti parti sistemi sınırlı çoğulcu parti sistemine uygun görünmektedir. Zira aşırı çoğulculuğun iki temel özelliği olan sistem karşıtı partilerin mecliste temsil ediliyor olması ve partilerin iki farklı blokta toplanması (Sartori, 2005, ss. 117–118) durumuna KKTC’de pek rastlanmamaktadır. Her ne kadar Kuzey Kıbrıs Sosyalist Partisi ve Bağımsızlık Yolu gibi sistem karşıtı sayılabilecek partiler olsa da bu partiler ya seçimlere girmemekte ya da %5 barajını aşamadıkları için mecliste temsil edilmemektedir.

3. Sonuç

Bu çalışmanın amacı, ortak tarihi ve kültürel geçmişe sahip olan, ortak bir kaderi paylaşan Türkiye ve KKTC’nin siyasal sistem bağlamındaki benzerlikleri ve farklılıklarını tespit etmektir. Bu çerçevede ülkelerin anayasaları incelenmiş ve ikincil kaynakların da yardımıyla güncel siyaset bilimi literatürü çerçevesinde karşılaştırmalı bir inceleme yapılmıştır. Bulgular iki devletin, hükümet sistemi, seçim sistemi, parti sistemi gibi konularda birbirinden farklı, bununla beraber devlet şekli ve yapılanması bağlamında ise benzerliklere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu anlamda Türkiye ve KKTC devlet biçimi bağlamında devlet başkanlarının seçimle belirlendiği birer cumhuriyet olup egemenliğin merkezde toplandığı üniter devlet yapılanmasını benimsemiştir. Hükümet sistemi bağlamında Türkiye başkanlık sistemi ile yönetilirken KKTC’nin yarı-başkanlık sistemini benimsemesi yasama ve yürütme organlarının görev ve yetkilerinin doğal olarak birbirinden farklı olması sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda yürütme Türkiye’de tek başlı iken KKTC’de iki başlıdır. Öte yandan cumhurbaşkanları ve parlamentoların görev süreleri gibi tarafların teknik olarak benzer oldukları kimi noktalar da söz konusudur. Kaldı ki aynı hükümet sistemini benimsemiş ülkeler için bile bu çerçevede kimi benzerlik ve farklılıkların olabileceği aşikârdır. Cumhurbaşkanlığı seçim yöntemi her iki ülke için de aynı iken parlamento seçimlerinde KKTC seçmenleri birden fazla adaya oy verebilmek ve parti listesindeki sırayı değiştirebilmek gibi Türkiye’de olmayan seçeneklere sahiptir. Yine iki devlet parti sistemi olarak da birbirinden farklı özellikler sergilemektedir.

Türkiye ile KKTC’nin siyasal sistem bağlamında karşılaştırılmasının bir nedeni de iki devletin birbirleriyle olan ilişkisidir. Zira soydaş olan taraflar ortak bir geçmiş yanında, aynı dili konuşma, aynı ulusal marş ve para birimine sahip olma gibi çok sayıda ortak noktaya sahiptir. Türkiye’nin 1974 müdahalesi sonrasında KKTC’de bağımsız bir devletin kurulması Kıbrıs Türkleri ile Türkiye’nin ortak çabaları sonucunda mümkün olabilmiş ve Türkiye, Kıbrıs Türklerinin haklarını İngilizlerin adadan ayrılmasından itibaren her platformda savunmaya devam etmiştir. Öte yandan KKTC, maruz kaldığı ambargolar nedeniyle dünya ile bağlarını Türkiye üzerinden kurmaya devam etmektedir. KKTC’nin Türkiye’deki siyaset açısından bir diğer önemi de çok farklı siyasal görüşleri temsil eden kesimleri ortak bir çatı altında toplayabilmiş olmasıdır. Tüm bunlar dikkate alındığında 50 yılı aşan bir devlet tecrübesini geride bırakan KKTC’nin siyasal sistem bağlamında Türkiye’yi ne ölçüde model aldığı ortaya koymak da önem arz etmekteydi. Çalışmanın bulguları ışığında KKTC’nin siyasal sistem bağlamında Türkiye ile tamamen aynı çizgide olmadığını, kimi benzerliklerine rağmen Türkiye’den farklı yönleri bulunduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Bozkurt, İ. (2014). KKTC'nin siyasal yapısı, çıkmazları ve çözüm önerileri, İçinde S. Tamçelik (Ed.), *2013 Kuzey Kıbrıs geleceğin planlanması*, (ss. 53–94). Ankara: Eko Avrasya Yayınları.
- Çeliksoy, E. (2021). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti merkezi idare ve yerel yönetim teşkilatı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 10(30), 579–592.
- Duverger, M. (1959). *Political parties: Their organization and activity in the modern state*. (Çev. B. ve R. North). London: Methuen.
- Hamdemir, B. ve Çelik, A. (2019). Türkiye'de parti sistemleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67(4), 697–733.
- Hill, G. (2016). *Kıbrıs tarihi: Osmanlı ve İngiliz idaresi dönemi 1571–1948*. (Çev. N. C. Serbest). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İsmail, S. (1998). *150 soruda Kıbrıs sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası”. E.T. 1 Temmuz 2024, <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx>
- “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti 5/1976 Sayılı Seçim ve Halkoylaması Yasası”. E.T. 3 Temmuz 2024, <http://www.ysk.gov.ct.tr/index.php/mevzuat/>
- Metin, A. (2019). Türkiye'nin 1960-1980 dönemindeki parti sisteminin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(3), 598–609.
- Metin, A. ve Ünal, S. (2022). Yarı-monarşiden başkanlığa Türkiye'de hükümet sisteminin evrimi. *Memleket Siyaset Yönetim*, 17(38), 479–514.
- Sartori, G. (2005). *Parties and party systems: A framework for analysis*, UK: ECPR Press.
- Shugart, M. S. ve Carey J. M. (1992). *Presidents and assemblies: Constitutional design and electoral dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuncer, E. (2003). *Osmanlı'dan günümüze seçimler (1877-2002)*. Ankara: TESAV Yayınları.
- Türk, H. S. (2006). Seçim, seçim sistemleri ve anayasal tercih. *Anayasa Yargısı*, 22(1), 75–113.
- “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası”. E.T. 1 Temmuz 2024, <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>; https://www.constituteproject.org/constitution/Turkey_2017
- Ünal, S. (2024). The Second Constitutional Era in the context of multi-party system in Türkiye. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 491–514.
- Ünal, S. (2025). Political System of Turkish Republic of Northern Cyprus. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (83), 60-79.
- Yolak, S. (1989). *1571'den günümüze Kıbrıs Türk yönetimleri*. Lefkoşa: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.